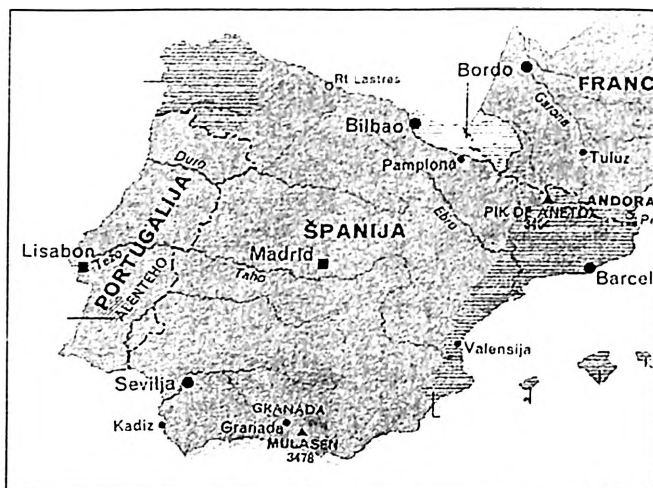

JEVREJI NA PIRINEJSKOM POLUOSTRVU OD ISKONA DO IZGONA

PRVI JEVREJI NA PIRINEJSKOM POLUOSTRVU

Pirinejsko poluostrvo obuhvata dvije savremene države - Španiju i Portugal .

Do kraja srednjeg vijeka istorija Portugala se odvija kao i na cijelom poluostrvu.

Do VI stoljeća prije n. e. nema pisanih tragova o istoriji ili o stanovnicima poluostrva. O prvim stanovnicima pisali su Grci i Kartadžani.

Grk Scylax iz VI stoljeća prije n. e. opisao je plemena sa područja rijeke Ebra (Iberus), koja naziva Iberima ili Iberijancima.

Ima istoričara koji podržavaju teoriju da su Iberijanci srodni starim Kaldejcima i Asircima, koji su preko sjeverne Afrike ušli u Španiju sa juga.

Prema nekim autorima savremeni Baskijci iz sjeverne Španije i Berberi iz sjeverne Afrike potomci su istog naroda. Neki istoričari tvrde da je u XV stoljeću prije n. e. postojala velika imperija iberijanska, koja je obuhvatala sjevernu Afriku, Španiju, južnu Francusku, sjevernu Italiju, Korziku, Siciliju i možda druge zemlje. Poražena u borbama za prevlast na Mediteranu sa Egipćanima i Feničanima, ova imperija je ispala iz igre negdje u XII ili XI stoljeću prije n. e. kada su Feničani ušli u Španiju.¹

Span ili Spania na feničanskom jeziku znači skrivena ili udaljena zemlja. Smatra se da su u XI stoljeću prije n. e. Feničani zauzeli Kadis (Cadiz).

U vezi sa istorijom Jevreja na poluostrvu pokušaćemo utvrditi kada su se na njemu pojavili prvi Jevreji.

1) Charles E. Chapman, *A History of Spain*, Collier-Macmillan Canada, Toronto 1966.

Poznati jevrejski historičar Dubnov smatra da su jevrejska naselja na Pirinejskom poluostrvu ujedno i najstarija naselja Jevreja u Evropi. Mišljenja je da su Jevreji stigli u Španiju za vrijeme Rimljana, a da su se tokom prvih stoljeća kršćanske ere učvrstili na tom tlu.²

Prema španskom autoru José Amadoru de los Rios, najstariji španski dokument koji spominje Jevreje je XLIX kanon iliberitanskog (Elvira) crkvenog koncila održanog 300/301. godine n. e.³

Jevrejsko–aleksandrijski filozof Filon (rođen 25. godine prije n. e.) piše da su za vrijeme Kaligule (I stoljeće prije n. e.), osim u metropoli Judeji, Jevreji živili u mnogim provincijama, gdje postoje jevrejska naselja (kolonije), kao u Egiptu, Feniciji, Siriji, Siciliji, Panfiliji, Bitiniji, Pontu, Euxiniju i, na kraju, u svim cvatućim i bogatim gradovima Azije, Afrike i Evrope.

Premda Filon izričito ne spominje Španiju među provincijama, Jose Amador de los Rios kaže da nema razloga za sumnju da je Jevreja bilo i na Pirinejskom poluostrvu ("no creemos repugnante ni fuera de camino el sospechar que las tuviesen tambien en la peninsula iberica... que los hebreos... llevaron sus colonias")⁴.

Jevrejski autor Dimont kaže da su Jevreji živili u Španiji već u II stoljeću prije n. e. kao trgovci, vojnici i robovi. On navodi kako je jevrejska država Makabejaca (167 – 141. godine prije n. e.) održavala intenzivne trgovačke odnose sa svim narodima Mediterana. Nadalje kaže da je poslije razorenja Jeruzalema (70. godine prije n. e.) bilo mnogo Jevreja po trgovištima Rimljana u svojstvu robova. Jevreji, koji su odranije tu obitavali, otkupljivali su dovedene Jevreje robove, pa su ovi oslobođeni ropstva nastavili, kao slobodni građani, život na Pirinejskom poluostrvu.⁵

Amador de los Rios kaže da je mišljenje mnogih autora visokog autoriteta, da je u Španiji bilo Jevreja od davnina. Neki dodaju kao dokazanu stvar da dolazak Jevreja datira od vremena Nebukadne cara (VI stoljeće prije n. e.). Ovo tvrde najviše po imenu vrlo starog grada Toleda, koje vjerovatno potiče od hebrejske riječi "toledot", što znači "generacija" ili "događaji".⁶ Istina, Amador izražava sumnju u to, jer se Toledo nalazi u kontinentalnom dijelu Španije, dok su se Jevreji nastanjivali u obalskim gradovima. Međutim, u nastavku navodi da mnogi historičari vjeruju da su Jevreji došli u Španiju s Feničanima, s kojima su održavali tijesne odnose.

Istoričarka Barbara Tuchman⁷ doslovno kaže da su "Feničani moreplovci starog vijeka bez kompasa i sektanta plovili nekartiranim morima, čak i Atlantskim oceanom". Nadalje ista autorka navodi da su "Feničani, prema biblijskoj Knjizi o kraljevima, upravljali brodovima kralja Salamona do Taršiša (stari naziv za Kadis)".

Prednji navodi Tuchmanove su nas zaintrigirali da posegnemo za *Biblijom* i drugim izvorima radi iznalaženja eventualnih drugih tragova o prvim Jevrejima na Pirinejskom poluostrvu.

2) S. Dubnov, *Weltgeschichte des jüdischen Volkes*, IV i V, Jüdische Verlag, Berlin 1926.

3) José Amador de los Rios, *Historia de los Judios*, Madrid 1848.

4) José Amador de los Rios, *nav. delo*

5) M. Dimont, "Origen de la Colectividad Judia Norteamericana", *Le Judaisme Sephardi*, No. 28, London 1964.

6) José Amador de los Rios, *nav. delo*

7) Barbara W. Tuchman: *Bible and Sword*, Ballentin Books, New York 1956.

U španskom izdanju istorijskog atlasa Kindera i Hilgimana⁸ nalazimo slijedeći tekst: "Hiram I de Tiro (969 – 936); acumulacion de grandes riquezas debido al amplio comercio desarrollado en el mar Rojo y en el Mediterraneo, en socieda con Salomon... (u prevodu: "akumulacija velikog bogatstva zahvaljujući proširenju trgovine razvijene u Crvenom moru i na Mediteranu, u zajednici sa Salomonom...").

"Salomon (966 – 926); las grandes riquezas acumuladas como producto del comercio con Arabia, en asociacion con Hiram de Tiro..." (u prevodu: "veliko bogatstvo akumulirano kao produkt trgovine sa Arabijom, u zajednici sa Hiramom iz Tira...").

U hrvatskom izdanju prevoda *Biblije*,⁹ u drugoj knjizi Ljetopisa, u odjeljku "Salomon i gradnja hrama" piše:

Poglavlje 8, tačka 12: "A Hiram mu je poslao po slugama lađe i mornare vične moru. te su otišli sa Salomonovim slugama u Ofir,..."

Poglavlje 9, tačka 10: "Hiramove sluge, koje su sa Salomonovim slugama donosile zlato iz Ofira, dovezle su također sandalovine i dragulja,..."

Tačka 21: "Kraljeve su lađe išle u Taršiš s Hiramovim slugama; svake treće godine vraćale su se i dolazile taršiške lađe donoseći zlato i srebro, slonovu kost, majmune i paune..."

Iz prednjih biblijskih citata se vidi da su u Ofir išle Hiramove lađe i mornari sa Salomonovim slugama, dok su u Taršiš išle Salomonove lađe s Hiramovim slugama.

Podvlačimo činjenicu da su lađe za Taršiš obavljale putovanje u trogodišnjim ciklusima, tj. zbog velike udaljenosti plovidba je trajala dugo preko Mediterana, valjalo je pribaviti svu robu i ponovno ploviti nazad.

Na geografskoj karti o naseljenim područjima naroda potomaka Noahovih uzetih iz Bagsterove *Biblije*¹⁰ može se zapaziti da postoje tri naziva Taršiš (Tarshish) i to:

- na Pirinejskom poluostrvu (južni dio),
- na istočnoj obali Afrike pored Ofira i Shebe i
- u Maloj Aziji.

Postavlja se pitanje da li se biblijski naziv Taršiš odnosi zaista na Španiju, tj. Kadis, kako tvrdi istoričarka Tuchman u svojoj knjizi?

Da bismo provjerili na koje se geografsko područje ili mjesto odnosi naziv Taršiš potražili smo odgovor u drugim dostupnim izvorima, koje navodimo:

a. U rodoslovlju "Od Adama do Izraela" u Prvoj knjizi Ljetopisa prikazane su Tri velike skupine Noahovih potomaka.

Taršiš se nalazi među potomcima Jafeta, a ovi su obitali u Evropi i sjevernoj Aziji. Pored naziva Taršiš (Tarshish) za južni dio Pirinejskog poluostrva, isti se naziv nalazi i na zapadnom dijelu Mediterana kao Sea of Tarshish of Great Sea.

Ofir se spominje kod potomaka Hama uz Šebu na istočnoj obali Afrike (tu je država kraljice od Sabe, tj. Šebe!)

8) H. Kinder i W. Hilgeman: *Atlas zur Weltgeschichte*, špansko izdanje, Hijos de E. Minuesa, Madrid 1976.

9) *Biblija – Stari i Novi Zavjet*, Stvarnost, Zagreb 1968.

10) *Biblia Hebraica*, The English Version of The Polyglot Bible, Printed for Samuel Bagster, London 5599 Anno erae judaicae (1839).

b. Hakim¹¹ referišući o njizi D. Yellina koja obrađuje opus Tadrosa ben Jehude Abulafia, španskog rabina iz XIV stoljeća, navodi da je Saul Abdallah Joseph iz Bagdada (1849 – 1906), vrstan poznavalac hebrejske literature, kritikovao pjesničko djelo Jehude Halevija i Moše ben Ezre u svojoj knjizi *Mišbesot hataršiše*, tj. *Pogrešni principi Taršišana*. Dakle, spomenutu dvojicu španskih pjesnika naziva Taršišanima.

Izgleda da je pored naziva Sefarad za Španiju, prema Bibliji (Ovadija I.20), praktikovan među Jevrejima i naziv Taršiš.

c. U biblijskoj knjizi proroka Ezekijela piše:

Poglavlje 27; "Tužaljka nad propašću Tira",

tačka 12; "Zbog bogatstva tvoga golemog čak i Taršiš s tobom trgovaše plaćajući srebrom i gvoždem, olovom i kositrom trg tvoj..."

Dakle, Feničani su čak iz Taršiša dobavljali rude i metale.

d. William Borlase, kako navodi Tuchmanova¹², tvrdi da su Feničani "otkrili" Britaniju još 1400 godina prije n. e., pa su u XI stoljeću, tj. 300 godina kasnije, zauzeli Kadis i sve do Galisije (Galicia) okupirali Španiju.

e. U klasičnom oksfordskom riječniku¹³ spominje se riječ Tarsus, koja se odnosi na Tarsus, grad u Maloj Aziji, u današnjoj Turskoj.

Pod nazivom Tartessus je označeno "područje" južne Španije, oko srednjeg i donjeg Betisa (Baetis), tj. Gvadalkivira (Guadalquivir). Ime je dato rijeci i gradu na njenom ušću. Vjerovatno su ga posjećivali Minoanjanjani (Minoans), a povremeno okupirali Feničani. Oko 650. godine prije n. e. tuda je naišao Samianjanin Koleus (Samian Colacus); oko 600. došli su Feničani kao saveznici sa tartesijskim vladarom... Oko 500. grad su vjerovatno razorili Kartazani. Geografi ga zamenjuju sa Gadesom (Kadis). Kasnije pjesnici primjenjuju Tartessus za cijelu Španiju ili za cijelu zapadnu Evropu. Tartessus je vjerovatno biblijski Taršiš (Tarshish)".

f. U Grossovom hebrejskom riječniku¹⁴ za riječ Taršiš nalazimo slijedeće značenje: akvamarin (dragi kamen), Tartessus, Kartaga.

Iz svega što je izneseno u izvorima pod tačkama a, b, c, d, e i f, može se zaključiti da geografski pojam Taršiš pretstavlja Španiju i južni dio Španije.

Ako sada rekapituliramo naprijed navedeno, nepobitno je da su Jevreji u većem broju obitavali u Španiji početkom IV vijeka n. e.; Dubnov tvrdi da su se učvrstili za vrijeme Rimljana; Dimont kaže za vrijeme Makabejaca u II stoljeću prije n.e.; neki istoričari misle da je bilo Jevreja u Španiji za vrijeme Nebukadnecara, odnosno poslije razorenja Prvog hrama 586. godine prije n. e.

Na kraju, naše je mišljenje da nije isključeno da su prvi Jevreji boravili povremeno još u X stoljeću prije n. e. sa Hiramovim mornarima na Salomonovim ladama.

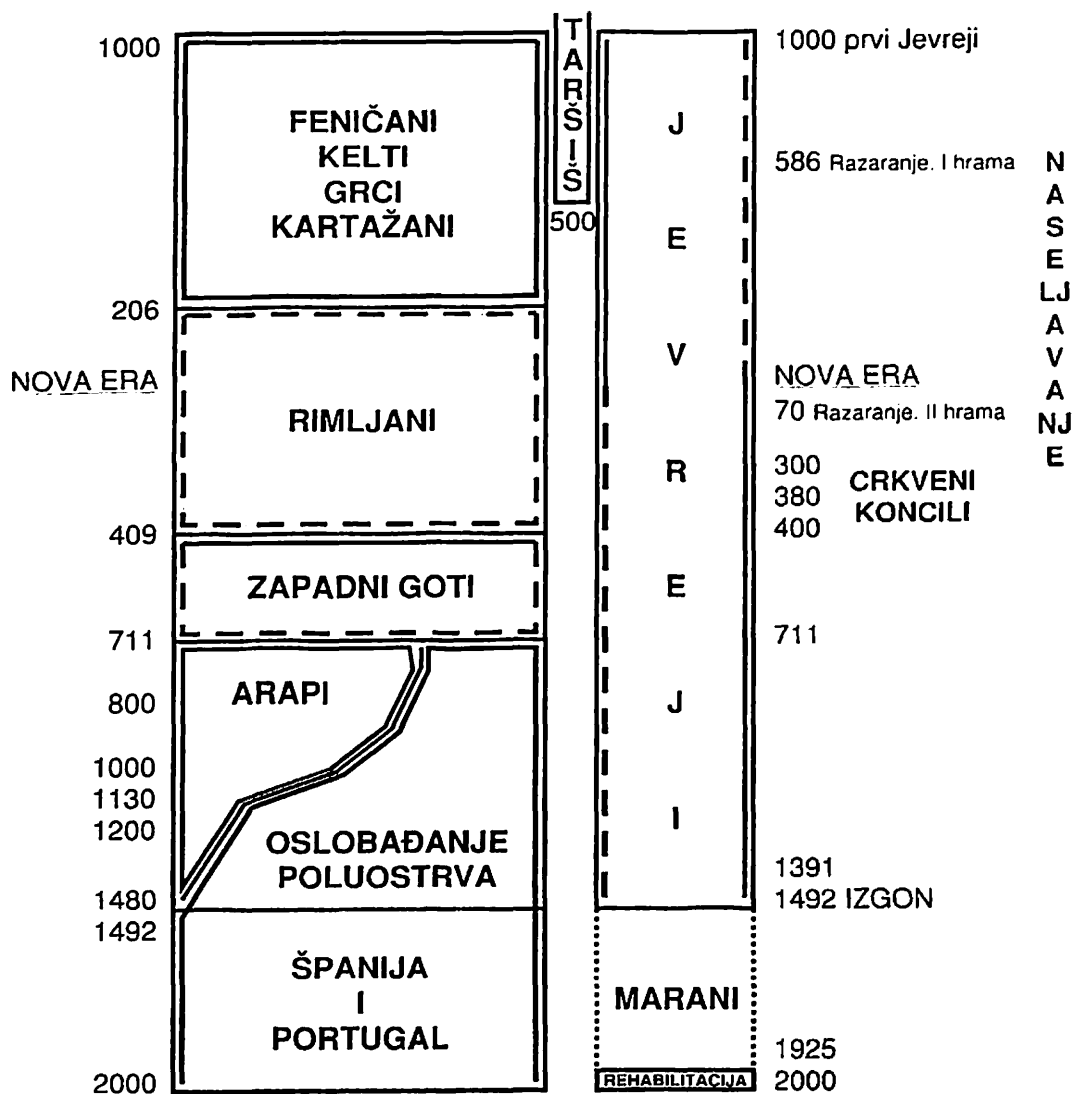
Na slijedećoj slici prikazali smo hronološki pregled za 30 stoljeća.

11) S. Hakim: "Tadros ben Yéhud Abulafia, et son Jardin des Proverbes et Enigmes", *Le Judaïsme Sephardi*, No. 10, London 1956.

12) Barbara W. Tuchman: nav. delo

13) N. C. L. Hammond i H. H. Scullari: *The Oxford Classical Dictionary*, Clarendon Press Oxford, 1970.

14) M. D. Gross: *Hamilton haschalem*, hebrejsko-njemački, Hebräischer Verlag, Menorah, Wien 1924.

Pirinejsko poluostrvo, hronološki pregled

PERIOD DO DOLASKA ARAPA POČETKOM VIII STOLJEĆA

Prvi historijski narod koji je uspostavio kontakt sa Pirinejskim poluostrvom bili su Feničani. Negdje u XIV stoljeću prije n. e. doplovili su do Britanije, a poslije 300 godina zauzeli su Kadis.¹⁵

15) Barbara W. Tuchman, *nav delo*

Feničani iz grada Tira osnovali su 814. godine prije n. e. grad Kartagu (Quarthadash, tj. Novi grad). Kada su kraljevi Asirije i Babilonije zauzeli Feniciju u VI stoljeću prije n. e. feničanska kolonija na tlu Afrike, Kartaga, osamostalila se i postala nezavisna.

Stanovnici Kadisa su u to vrijeme vodili rat s jednim domorodačkim plemenom i pozvali Kartażane u pomoć. Kako se to često u istoriji događalo, Kartażani su ostali u Kadisu i zavladao njime.

Godine 630. prije n. e., došli su Grci u Kataloniju (Catalonia) iz Marseja, te formirali naselja u Andaluziji, Portugaliji, Galisiji i Asturiji.

Dok su Kartażani razvili rudnike srebra i bili zauzeti trgovinom, Grci su donijeli vinovu lozu i masline.

Neki istoričari smatraju da su Kelti također stigli tada u Španiju preko Pirineja, ali je sigurno da su u IV stoljeću prije n. e. ovdje obitali.

Sredinom III stoljeća prije n. e. Kartażani su došli u sukob s Rimljanima, te nakon poznatih Punskih ratova morali 206. godine prije n. e. napustiti Španiju.

Ako se Rimu pripisuje da je formirao špansku civilizaciju, treba imati na umu da su Feničani, Grci i Kartażani pripremili put za to. Svakako, latinska civilizacija koju su Rimljani donijeli sobom dala je pečat daljnjem razvoju Španije. Ono što su Rimljani darovali Španiji, ostajući ondje sve do 409. godine n. e., dakle 600 godina, to su: zakoni i administracija.

Premda su Rimljani proganjali kršćane, u IV stoljeću n. e., kršćanstvo je proglašeno državnom crkvom Rimskog carstva. U to vrijeme se osnivaju samostani i održavaju crkveni koncili. Tako npr.:

- 300/1, održan je Koncil o celibatu u Iliberisu (Elvira),
- 380. Koncil u Saragosi (Saragoza) raspravljao je o herezi,
- 400. Koncil u Toledu je imao na dnevnom redu jedinstvo Crkve.

Održavanje crkvenih koncila i kanoni koji su na njima doneseni protiv Jevreja predstavljaju početak teškog vremena koje za njih nastaje.

U XLIX kanonu na Koncilu u Iliberisu piše: "Amonéstese á los duenos en estos términos de las hacienda no permiten que los judios bendigan los frutos que Dios les da, para no hagan frustránea nuestra bendicion", tj. "Opomenite vlasnike poljoprivrednih dobara da ne dozvole da im Jevreji blagosivlju Božje plodove da se ne osujeti naš blagoslov."

U slijedećem Kanonu piše: "El clérigo ó fiel que coma con los judios, sea apartado de la comunion, para que se enmiende", tj. "Sveštenik ili vjernik koji jede s Jevrejima, neka bude odstranjen iz crkvene opštine da bi se popravio."

Početkom V stoljeća postojala su mnoga jevrejska naselja na Balearskim ostrvima Minorki i Majorki.

Pod vodstvom biskupa Severusa, za vrijeme crkvenog slavlja 418. godine n. e. počelo je proganjanje Jevreja. Tako je na Majorki silom pokršteno 540 Jevreja.

Dakle, očigledno je da početak pisane istorije Jevreja u Španiji ima dvojako obilježje: s jedne strane donose se kanoni na crkvenim koncilima, s druge pak započinju akcije pokrštavanja koje su poduzimali strogi biskupi.

Na kraju XIV kanona III koncila u Toledu piše: "... alejámos de los cargos públicos y prohibiéndoles tener mugeres, mancebas o esclavas cristianas", tj. "... udaljavajući ih iz javnih službi i zabranjujući im da drže žene, djevojke i ropkinje kršćanke".

Jevreji su bili prisiljeni da žive u odvojenim gradskim četvrtima, tzv. juderias.

Ovdje treba napomenuti da u LVII kanonu istog Koncila piše: "que no habian de ser obligados los judíos á creer por fuerza", tj. "da Jevreje ne bi trebalo primorati da vjeruju pod prisilom".

Naravno da se kasnije nisu biskupi držali tog kanona, već je i te kako bilo prisilnog pokrštavanja.

Za neko vrijeme u V stoljeću, dolazak Zapadnih Gota u Španiju, predstavlja pauzu u tim pothvatima katoličke Crkve prema Jevrejima.

Krajem V stoljeća Zapadni Goti su se učvrstili u Galiji i Španiji, ali kako su oni bili Arijevci, dok su Rimljani već primili kršćanstvo, to su Jevreji cijelo VI stoljeće mirno živili. Dakle, jedan od razloga za miran život leži u tome što su Zapadni Goti istom početkom VII stoljeća prihvatili kršćanstvo, a drugi je bio u antagonizmu Gota i starosjedilaca.

U nastavku ćemo prikazati neke zapadnogotske kraljeve i izneti pojedinosti njihovog odnosa prema Jevrejima.

Alarich II (484 – 507) objavio je 506. godine Kodeks u kojem su Jevreji pribrojani Rimljanima.

Atanagild (554 – 567) proglasio je Toledo prijestolnicom.

Leovgild (573 – 586) bio je najveći zapadnogotski vladar u Španiji. On pokazuje izvjesne simpatije prema Jevrejima.

Reccared (586 – 601) je 587. ili 589. prešao na kršćanstvo. U maju 589. godine sazvaio je crkveni Koncil u Toledu, poslije kojeg su se svi Goti pokrstili i tako je stvorena jedinstvena katolička Španija.

Na ovom Koncilu u prisustvu 70 biskupa, donesena su 23 kanona. U nekim od ovih kanona propisani su odnosi prema Jevrejima. Tako npr. Jevreji ne smiju stupiti u brak niti konkubinatu s nejevrekicom, a slučajna djeca iz takve veze morala su biti pokrštena.

Prvi put se kralj saglasio sa crkvenim kanonima. Od tog vremena započinje zla sudbina Jevreja na poluostrvu. Crkvi je postojanje Jevreja izgledalo opasno za vjeru kršćanskih masa, a još opasniji uticaj Jevreja u svim društvenim krugovima.

Provođenje principa postojanja jedne državne religije je neizbježno moralo dovesti do kolizije s jevrejstvom.

Za vrijeme *Sisebuta* (612 – 621) došlo je do prvog sukoba, naime 613. pokršteni su prisilno mnogi Jevreji.

Potaknut od Heraklija, vladara Konstantinopola, 620. godine *Sisebuto* je objavio Edikt po kojem Jevreji moraju da se pokrste ili napuste Španiju. Ovaj Edikt je uvršten u *Fuero Juzgo*, tj. *Lex Visigotorum*, da bi imao karakter zakona. Međutim, kako je 621. godine umro *Sisebuto*, oni koji su se pokrstili vratili su se jevrejstvu.

Sisenant (631 – 636) okupio je na Koncilu u Toledu 62 biskupa, koji su donijeli 75 kanona, od kojih se 10 odnosi na Jevreje koji su se vratili jevrejstvu. Neke odredbe ovih kanona zahtjevaju:

- oduzimanje djece,
- Jevrej u mješovitom braku se mora pokrstiti ili da ženu ostavi s djecom,
- slično važi za Jevrejku u mješovitom braku,
- pokrštenim Jevrejima je zabranjeno održavanje bilo kakve veze s nepokrštenim.

Pod kraljem *Hindaswintom* (642 – 649) Jevreji su živili mirno.

Za vrijeme *Receswinta* (649 – 672) održani su VIII, IX i X koncil.

U XII poglavlju zakona *Lex Roman Visigothorum* riječ je o Jevrejima i krivovjericima. Između ostalog, zabranjeno je slavljenje Pashi i drugih blagdana, te subote. Za prekršaj bilo koje zabrane slijedila je smrt kamenovanjem ili na lomači. Smrtna kazna mogla je biti zamijenjena doživotnom robijom.

Kralj *Wamba* je pozvao otjerane Jevreje nazad, kako jedan biskup piše, "contra statuta gothorum judeos in patriam revocavit".

Situacija se nešto s vremenom izmijenila. Naime, Hilderoc iz Nimesa se digao protiv Wambe i tražio pomoć Jevreja. Pošto je Wamba zauzeo Narbonu 673, otjerao je sve Jevreje iz grada.

Za vrijeme *Erwiga* (680 – 687) održan je 681. Koncil u Toledu, na kojem je biskup Julijan (porijeklom od onih Jevreja koje je Sisebuto pokrstio 613. godine) tražio zabranu jevrejske vjere. Na tom koncilu je usvojeno pravo prisile u pokrštavanju Jevreja, pa su mnogi prebjegli u Afriku.

Egica (687 – 702) od svog očuha *Erwiga* naslijedio je protivjevrejske mjere. Prema kanonima iz 681, Jevreji su morali svetkovati sve kršćanske praznike: nedelju, Uskrs, Božić i Novu godinu, dan Svete Marije. Ako bi na te dane obavljali kućne ili poljoprivredne poslove, imali su biti bičevani sa 100 udaraca ili im je trebalo iščupati kosu (tzv. dekalvacija).

Sada, za vrijeme *Egice*, na XVI koncilu u Toledu 693, ovaj je podnio na odobrenje Dekret o prednjim mjerama, uz onemogućavanje trgovine i posjedovanja nekretnina (kuće, zemlje, vinograda) i robova. Kršćanima je zabranjeno da stupaju u trgovačke veze s Jevrejima. Jevreji se nisu smjeli zadržavati u morskim lukama niti imati prekomorske trgovačke veze. *Egica* je 694. sazvao XVII koncil u Toledu i podnio Memorial, u kojem je izrazio veliku potrebu izbacivanja svih Jevreja iz Španije, kako kaže *Amador de los Rios* "para evitar el que llevase á cabo el proyecto que tenian concebido de entregar a los moros la peninsula, de acuerdo con los hebreos que moraban en Africa", tj. "da se izbjegne da ostvare projekat koji su začeli da predaju poluostrvo crncima, u dogovoru sa Jevrejima koji su obitavali u Africi". U VIII kanonu ovog Koncila je propisano: "que todos los judios fuesen dados por esclavos, siendo confiscados sus bienes, para que la pobreza sintiesen mas el trabajo, y arrebatándoles sus hijos, luego que llegasen á la edad de 7 anos para educarlos conforme á las practicas cristianas", tj. "da se svi Jevreji daju u robove, pošto im se konfiskuju njihova imanja, da bi u siromaštvu osjetili više rad, te oduzimajući im djecu čim dostignu dob od sedam godina, radi njihovog odgoja u kršćanskoj vjeri".

Pokršteni Jevreji su dobro bili primljeni u tadašnjim najvišim društvenim slojevima, pa *Amador de los Rios* smatra da oštre mjere koje preduzima kralj *Egica* nisu znak nedosljednosti, naprotiv, prigovara Jevrejima i piše: "por mano de *Egica* el presente, inestimable para aquellos tiempos, de la nobleza; que se vian colocados de pronto al nivel de las primeras familias del reino, pues que poseian grandes riquezas, provocaron con su oscura conducta aquella medida extrema; á los judios debe, pues, acusar únicamente la critica histórica, no pudiendo en esta ocasion libertarlos, cuando menos, del titulo de ingratos, para con un rey que tanta benevolencia les habia mostrado", tj. "iz ruke *Egice* su primili dar plemstva, neprocjenjiv za ono vrijeme, i bili su odmah stavljeni na

nivo prvih porodica kraljevine. Pošto posjeduju velika bogastva, izazvali su nerazumnim ponašanjem onu krajnju mjeru. Jevreje, dakle, treba optužiti. Istorijska kritika, nije ih mogla ovom prilikom osloboditi u najmanju ruku naziva nezahvalnih prema jednom kralju koji je prema njima pokazao toliku blagonaklonost".

Kralj Vitiza (702 – 710) obnovio je ranije mjere protiv Jevreja.

Unutrašnji nemiri su iz temelja uzdrmali državu, pa je bila na putu propasti.

Pored nehumanog ponašanja znatnog dijela starosjedilaca prema Jevrejima, ono se naročito ogledalo u odnosu visokog klera Španije prema njima.

U Sjevernoj Africi Arapi i Berberi su hrlili prema Pirinejskom poluostrvu.

Prikriveno ili otvoreno, Jevreji su osvajače očekivali kao spasioce.

Ove nade su se ostvarile u julu 711. godine.

PERIOD OD POČETKA VIII DO KRAJA XV STOLJEĆA

Invazija i okupacija poluostrva od strane Arapa

U vezi sa upadom Arapa iz Sjeverne Afrike na Pirinejsko poluostrvo i radi boljeg razumjevanja statusa Jevreja pod Arapima na okupiranoj teritoriji, iznosimo podatke Bensimona¹⁶ o zauzimanju Sjeverne Afrike od strane Arapa u VII stoljeću.

Malo vremena poslije Muhamedove smrti prvi kalifi su osvojili susjedne zemlje Arabije, nametnuli su islam Siriji, Egiptu i Perziji.

Plodne zemlje Sjeverne Afrike su ih također privukle. Tako 647. Arapi napadaju stare rimske provincije i izazivaju otpor Berbera.

Okba ben Nafi je 668. zauzeo Tripolitaniju; 669. Ifrikiju nakon poraza Grka. Jevreji su se u tvrđavi Bizerte suprostavili Arapima krvavim, ali uzaludnim otporom.

U sukobima sa Berberima Okba je poginuo, a Konceila prvi kralj Berbera je vratio Ifrikiju.

Konceila je poginuo u bici sa arapskim generalom Zabeiorom.

Mnogi Jevreji, bilo da su primili islam ili ostali vjerni judaizmu, aktivno su učestvovali u arapskoj armiji pri zauzimanju Maroka i Španije.

Pravni položaj jevrejskih opština u islamskim zemljama, a takav će biti i na Pirinejskom poluostrvu, regulisan je na osnovu Kurana te tradicionalnih komentara Hadisa i Šerijata.

Prema Kuranu postoje 3 vrste ljudi:

– vjernici, koji čine tzv. Uma

– nevjernici i

– "ljudi knjige" ili Al el Kitab, tj. oni koji su prihvatili božansku pojavu.

U "ljudima knjige" spadaju Jevreji i kršćani, koji su u osvojenim zemljama od strane Arapa mogli obitavati pod posebnim pravnim statusom tzv. džimis, tj. "zaštićeni".

16) Ch. Bensimon, Les Juifs Marocain et la conquête Arabe, *Le Judaïsme Sephardi*, No. 28, London 1964.

Da bi uživali taj status morali su se držati nekih pravila života.

Osnovni i bezuvjetni uslovi života odnose se na poštovanje islama, muslimanske žene i lojalnost prema zemlji.

Drugorazredni uslovi se odnose na nošenje drukčije odjeće, visinu kuća, diskretno praktikovanje religije, ponašanje u vezi sa propisima o uživanju vina i uzgajanju svinja, kao i sa propisom o sahranjivanju, te držanja zabrane korištenja konja plemenite pasmine.

Jevrejske opštine su mogle imati vlastite sudove, gdje je pravda krojena prema Mojsijevom zakonu.

Džimisi su morali plaćati islamskim glavarima glavarinu, tzv. Dežesiju (Dejéssia) od čega su bili oslobođeni: žene, djeca i stalno bolesni.

U vrijeme kada su u Evropi kršćanski vladari dopuštali slobodan razvitak fanatizma, dozvoljavali progone, rasplamsavali lomače, izagnali i opljačkali čitave narode, status "džimi" omogućio je opstanak jevrejskim opštinama, štiteći njihov život i njihova dobra.

Istina, u praksi je bilo nekada i nekog ponižavanja u provođenju ovih propisa, ali su ovi ekscesi bili neuporedivi s progonima u kršćanskim zemljama.

Dok su se Arapi i Berberi pripremali za invaziju na Pirinejsko poluostrvo, u Španiji su vladale nesuglasice između plemstva i kralja oko prijestolja.

Witiza je nastojao da osigura prijestolje svom sinu Achili bez pristanka plemstva, što mu je uspjelo. Međutim, u građanskom ratu Roderic kandidat plemstva je pobjedio i krunisao se 710. godine.

Achilovi pristalice tražili su pomoć od Arapa iz Sjeverne Afrike.

Chapman¹⁷ kaže da je invazija Arapa imala podršku samih Španaca tj. Achilinih odmetnika, a potajno su je želili i španski Jevreji pritješnjeni strogim mjerama.

Slično tome Amador de los Rios¹⁸ predbacuje Jevrejima za nevjernost odnosno nezahvalnosti prema Španiji, gdje kaže: "Y cuál fué la conducta que el pueblo hebreo observó en medio de tanto estrago?... El amor de la patria, es decir, el amor del suelo en que se ha nacido y la gratitud á las últimas disposiciones de los reyes godos, parecían exigir de aquel pueblo que reunise sus fuerzas con de la nacion espanola, para rechazar la invasion extranjera, abriendo al propio tiempo sus arcas para acudir a las apremiantes necesidades del Estado. Pero en contrapaso de estas razones existian los antiguos odios y los recuerdos de pasados ultrajes... los judios abrigaban un rencor profundo contra los cristianos y ansiaban el momento de poder saciar su venganza: Sin amor ninguno al suelo en que vivian: sin afeccion alguna de aquellas que ennoblecen á un pueblo; sin sentimientos de generosidad finalmente, solo aspiraron á alimentar su codicia y á labrar la pérdida de los godos; faltandoles el tiempo para manifestar su encono, y haciendo alarde de los odios que habian atesorado en tantos siglos."

Prevod bi glasio ovako: "Kakvo je bilo ponašanje jevrejskog naroda u takvoj nevolji?... Ljubav prema otadžbini, odnosno ljubav prema tlu na kojem se čovjek rodi, te zahvalnost za posljednje sklonosti gotskih kraljeva, očekivalo se od tog naroda da ujedini svoje snage sa španjolskim narodom, za sprečavanje strane invazije, otvarajući u pravo vrijeme svoje trezore da bi se priskočilo u pomoć

17) Charles E. Chapman, *nav. delo*

18) José Amador de los Rios, *nav. delo*

neophodnim potrebama države. Ali, protivno ovim razlozima postojale su stare mržnje i sjećanja prošlih uvreda... Jevreji su krili duboku mržnju prema kršćanima i željno čekali momenat da mogu zadovoljiti svoju osvetu: Bez ikakve ljubavi prema tlu na kojem su živili: bez onih naklonosti koje oplemenjuju jedan narod; na kraju bez osjećanja velikodušnosti, samo su čekali da zadovolje svoju lakomost i da prouzrokuju štetu Gotima; nisu imali vremena da manifestiraju svoju zlobu, te pokazujući mržnju koju su skupljali toliko stoljeća."

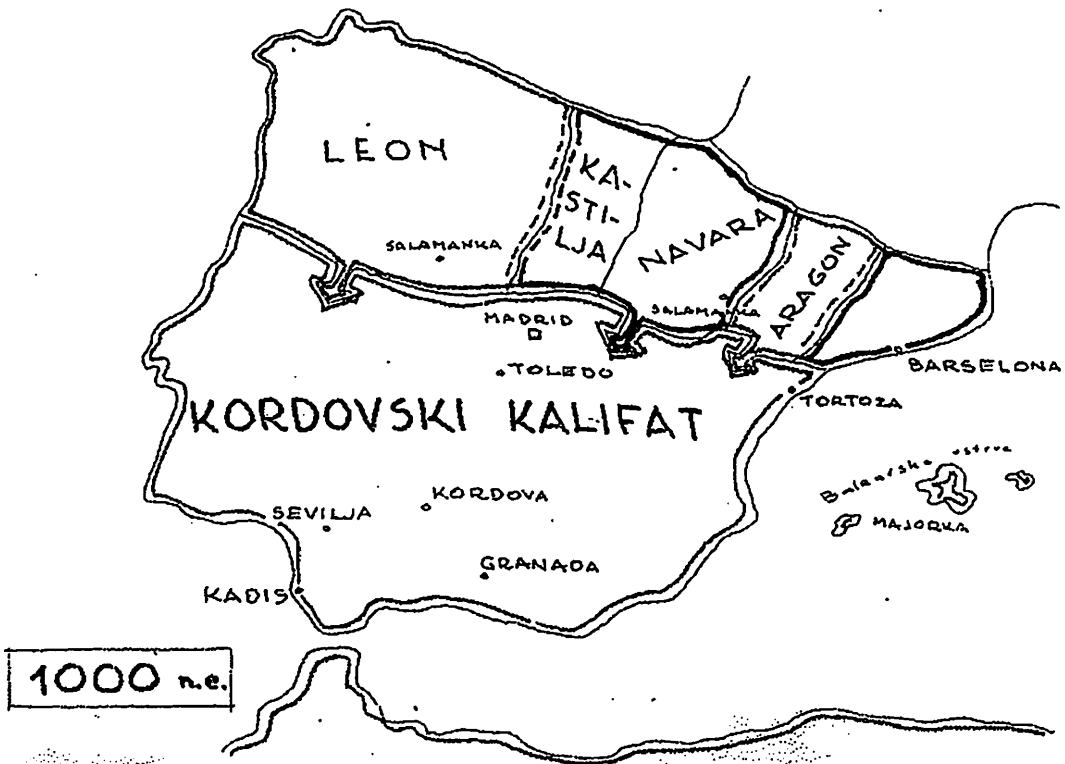
Dok Chapman navodi da je jedan od razloga invazije Arapa bila želja Jevreja i priznaje da su bili izloženi strogim mjerama, jedino im pripisuje određenu djelatnost, kad kaže "the Spanish Jews plotted for a Moslem invasion", tj. "španski Jevreji su potajno radili za islamsku invaziju", Amador de los Rios sa puno gorčine opisuje ponašanje Jevreja, spočitavajući im vrlo oštro što nisu radili protiv te invazije.

Na svaki način, nije moguće shvatiti toliko nerazumjevanje situacije u kojoj su se Jevreji nalazili i živili gotovo cijelo VII stoljeće. Stalno su bili proganjeni od strane crkve, tj. klera i samih kraljeva.

Neobjektivno je očekivati od žrtve da se sa svojim dojučerašnjim mučiteljem i istrebljivačem ujedinjuje protiv invazora i okupatora od kojega zapravo očekuju spasenje!

1984.

(Odlomak)

Kordovski kalifat oko 1000 g.n.e, crtež autora